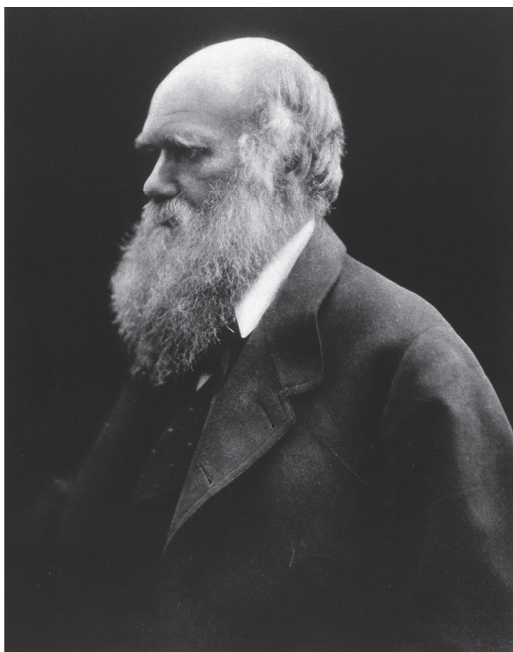

Det finns inga raser – ändå finns rasism

Sven Ove Hansson förklarar varför mänskliga "raser" biologiskt sett är ett ohållbart begrepp och varför vi ändå måste förhålla oss till rasförföljelse och rasdiskriminering.

RUBRIKENS PÅSTÅENDE kan nog förvåna många. Det talas dagligen om raser, och det brukar inte anses vara svårt att hänföra en person till den ena eller andra traditionella rasen. Hur kan man då påstå att raser inte finns?

Det beror förstås på vad man menar med begreppet ras. I de allra flesta sammanhang menas med en ras en grupp människor som har medfödda egenskaper gemensamt med varandra, i större utsträckning än med människor som tillhör andra raser. I allmänhet utgår man också från att människor som sägs tillhöra samma ras har anfäder gemensamma med varandra i större utsträckning än med dem som sägs tillhöra någon annan ras.

Charles Darwin (1809–1882)

Om det finns raser är därför ytterst en empirisk fråga. Låt oss angripa den så som Darwin föreslog. I kapitel 7 i *Människans härledning och könsurvalet* (1871) hävdade han att frågan om människoraser ska behandlas på samma sätt som en biolog skulle behandla frågan om raser hos vilket djur som helst. Det är ett klokt råd. När vi följer det kan vi dra nytta av att biologin i dag har mycket skarpare redskap för sådana undersökningar än på Darwins tid. Vi kan nämligen kartlägga skillnader i den genetiska koden mellan olika grupper av människor.

Biologiskt och evolutionärt är begreppet ras inte väl-definierat. I regel använder man det mer väldefinierade begreppet underart för att beteckna genetiskt avgränsbara grupper inom en art. Den fråga som bör ställas är därför om arten människa kan delas in i genetiska undergrupper på ungefär samma sätt som man delar in andra arter i underarter.

Schimpansen som exempel

För att illustrera hur genetiken används i detta sammanhang kan vi använda schimpansen, vår närmaste släkting i djurriket, som exempel. Innan det fanns möjlighet till DNA-analys, delade man i regel in schimpanserna (*Pan troglodytes*) i fem underarter (*P.t. verus*, *P.t. ellioti*, *P.t. troglodytes*, *P.t. schweinfurthii* och *P.t. marungensis*). Var och en av dessa grupper lever i ett eget geografiskt område. För tio år sedan gjorde en forskargrupp noggranna genetiska undersökningar av de fem grupperna. De konstaterade att två av dem (*P.t. verus* och *P.t. ellioti*) skiljer sig tillräckligt åt sinsemellan, och gentemot de andra grupperna, för att kunna räknas som två olika underarter. De tre andra grupperna är genetiskt alldeles för lika varandra för att skiljas åt på detta sätt, och kan därför sammanföras till en och samma underart.¹

I denna undersökning användes det gängse 25 %-kriteriet: För att man ska räkna två populationer som skilda underarter ska minst 25 % av den totala genetiska variationen skilja mellan de båda populationerna (i motsats till variation som skär tvärs över de båda grupperna). Detta är ett standardkriterium i sådana undersökningar.

Forskning pågår fortfarande om schimpansens gene-

tik (om vilken vi vet betydligt mindre än om vår egen), och det nyssnämnda resultatet behöver inte vara det sista ordet. Det är dock en bra illustration av hur man brukar resonera om indelning av en art i genetiska undergrupper.

Mänsklig variation

Man kan förstås tillämpa alldeles samma slags analys på arten människa. Det har visat sig att man då inte kommer ens i närheten av 25 %-kriteriet. I en undersökning där man jämförde fem traditionella mänskliga raser visade det sig att bara drygt 4 % av den genetiska variationen inom arten människa består i variation som skiljer mellan dessa grupper. Den överväldigande delen av variationen mellan människor är variation på individnivå, som skär tvärs över de traditionella människoraserna.² Detta har bekräftats i en lång rad andra undersökningar. Med andra ord: Om vi tillämpar samma kriterier för uppdelning av människor i raser som tillämpas för uppdelning av andra arter i underarter, finns det helt enkelt inga raser.

Detta ska inte tolkas så att det helt skulle saknas gruppvis genetisk variation inom arten människa. Vad detta handlar om är dels att dessa skillnader är tämligen små, dels att deras mönster inte låter sig beskrivas genom indelning i tydligt avskiljbara grupper. I allmänhet har människor som bor på (eller härstammar från) närliggande platser mindre genetiska skillnader än människor på stort geografiskt avstånd. Men detta handlar inte om välavgränsade grupper, utan skillnaderna ökar tämligen kontinuerligt med avståndet. Detta är resultatet av att det genom historien har förekommit ett avsevärt genflöde mellan människor som levt på olika platser.

Nu kan ju någon tycka att man inte behöver följa Darwins råd och tillämpa samma kriterier på människor som på andra arter. Skulle man inte kunna kalla en grupp av människor med geografiskt närliggande ursprung en "ras" om de inbördes är mer genetiskt lika än människor på större avstånd, även om gruppskillnaderna är långt mindre än den gängse gränsen om 25 %?

Jovisst, det låter sig förstås göras. Problemet är dock att en sådan indelning med nödvändighet blir höggradigt godtycklig, eftersom det inte finns några tydliga biologiska kriterier att dra gränserna efter. I det långa historiska perspektivet – vilket är vad som gäller här – har vi människor inte isolerat oss i fortplantningsmässigt separata grupper i tillräcklig utsträckning för att sådana avgränsningar skulle uppkomma. Med andra ord går det inte att på biologisk grund dela in arten människa i raser. Detta är grunden för konstaterandet att det inte finns några människoraser.

Men vad är raser?

Men ändå talar man om raser. Vad är det då som avses? Jo, då talar man om grupper som har avgränsats av väsentligen andra skäl än biologiska, men som felaktigt uppfattas som biologiskt definierade grupper. Den sociala processen att konstruera sådana grupper brukar kallas rasifiering (på engelska: racialization).

Ett tydligt exempel på denna process är beskrivningen av judar som en ras. Judar är ju väsentligen en religiös och kulturell grupp, och de utgör inte någon homogen och tydligt avskiljbar grupp med avseende på genetik och nedärvda egenskaper.³ I detta fall har alltså en religiös grupp helt grundlöst blivit beskriven som en biologisk "ras", med ofattbart grym förföljelse som följd.

På senare år har begreppet "muslim" i en del länder i viss mån börjat användas på samma sätt som "jude", dvs tillhörigheten till en religiös grupp behandlas som om den vore en nedärvd egenskap. Personer vars föräldrar är muslimer blir inte sällan betraktade som muslimer, även om de inte själva praktiserar religionen. Detsamma gäller personer från länder där islam är den dominerande religionen, oavsett deras egen livsåskådning.⁴

Men hudfärgen då?

Men är det inte alldeles uppenbart att man kan dela in människor i olika raser efter deras hudfärg? Nej, inte om man med raser menar grupper som är inbördes genetiskt lika. För att förstå detta behöver vi veta litet om vad som gör att vi människor har olika hudfärg.

Hudfärgen är, på befolkningsnivå, en evolutionär anpassning till den ultravioletta solstrålningens intensitet

där man bor. Mörk hudfärg skyddar mot UV-strålningens negativa effekter. I trakter med låg UV-intensitet är det skyddet mindre viktigt, medan ljus hudfärg är gynnsam eftersom den minskar risken för D-vitaminbrist. Våra tidiga ap-rika förfäder hade av allt att döma ljus hud, och skyddades mot UV-strålningen av sin kroppsbehåring. När de förlorade behåringen, fick de efterhand mörkare hud som en evolutionär anpassning till den starka UV-strålningen där de levde.⁵ Förfäderna till den nuvarande europeiska befolkningen hade från början mörk hud, och det verkar ha tagit ett bra tag innan den evolutionära anpassningen till europeiska förhållanden gav deras ättlingar lika ljus hud som våra dagars européer.⁶

Om en befolkning lever många generationer i trakter där dess ursprungliga hudfärg inte är optimal, ändras hudfärgen så småningom i en evolutionär process. Detta sker oberoende av andra genetiska förändringar, och har inträffat flera gånger i den mänskliga evolutionen, i olika grupper av människor vars hudfärg varit dåligt anpassad till UV-förhållandena där de bosatt sig.⁷ Att människor har samma hudfärg är därför inget tecken på att de är genetiskt lika i övrigt. Ett tydligt exempel på detta kan vi få genom att jämföra européer, afrikaner från området nära ekvatorn, och melanesisier. De två sistnämnda grupperna har mörk hudfärg. Ändå är de genetiskt tämligen olika (inom

Förfäderna till den nuvarande europeiska befolkningen hade från början mörk hud.

ramen för de små genetiska skillnaderna hos arten människa). De flesta afrikaner har större genetisk likhet med européer än vad de har med melanesier.⁸

Det är förstås ”lätt” att dela in människor efter deras hudfärg; den syns ju tydligt. Men föreställningen att denna indelning avslöjar gemensamt ursprung, eller allmän genetisk likhet, är alltså en vanföreställning. Det är ungefär som att dela in människor efter hur hudveckan i deras handflator ser ut. Visst, det låter sig enkelt göras, men det säger inte mycket om genetik, dvs om nedärvda egenskaper i allmänhet.

Slavhandelsns inflytande

Uppfattningen om mörkhyade som en särskild, lägre, ras är inte något uråldrigt tankegodt. Den verkar inte ha funnits under antiken. Julianus som var romersk kejsare år 361-363, ansåg till exempel att afrikaner var civiliserade och intelligenta, medan anglosaxarna var grymma barbarer.⁹ Romarna och grekerna var förvisso inte obenäma att fördöma hela folkgrupper, men föreställningen att hudfärgen skulle avgöra människors egenskaper eller värde fanns inte hos dem.¹⁰ Situationen var likartad under medeltiden. Föreställningen om en enhetlig, lägre stående, svart ras slog igenom i samband med den europeiska slavhandeln som började på 1500-talet och tog fart på 1600-talet. För slavhandlarna var denna uppfattning om Afrikas befolkning mycket tjänlig som legitimering av deras egen hantering. Försöken att ge en ”vetenskaplig” grund för den vita rasens påstådda överhöghet tog dock fart först på 1800-talet.¹¹

Även den närmre avgränsningen av den svarta ”rasen”

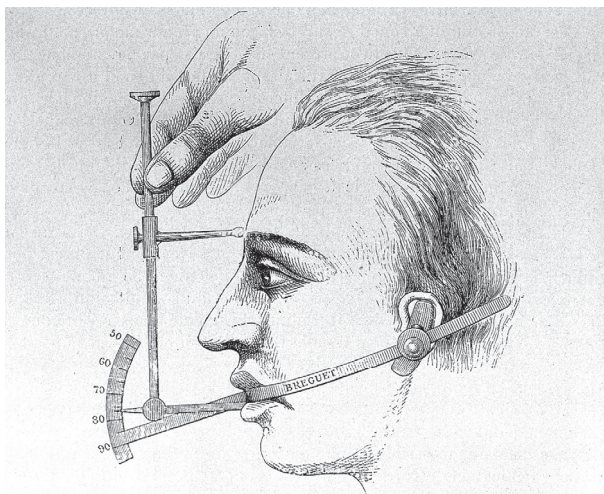

Fig. 169. — Goniomètre facial médian, destiné à prendre l'angle facial de Cuvier sur le vivant (Modification du goniomètre facial médian de Broca).

påverkades av slaveriets behov. I USA räknas en person som har både vitt och svart påbrå traditionellt som svart, även om hans eller hennes andel av svarta anfäder är mycket låg. Detta kallas "the one-drop rule". I många andra länder ser man annorlunda på detta. Många som i USA räknas som svarta räknas t ex i Brasilien som vita.

Bakgrunden till denna amerikanska praxis är att lagstiftning och praxis i slavstaterna anpassades till slavägarnas behov. Slavägarna bedrev systematiska våldtäkter på svarta kvinnor som de "ägte". Omfattningen av dessa övergrepp var mycket stor, och de har satt tydliga spår i DNA hos dagens afroamerikaner.¹² Våldtäktsmännen ville att de barn som avlades genom dessa övergrepp skulle bli deras slavar (i stället för att uppfostras som deras egna

barn). Detta möjliggjordes genom regeln att barn mellan en "helt" vit person och en person med afrikanskt påbrå alltid skulle räknas som svart.

Ett ohållbart begrepp

Rasbegreppets ursprung och tidigare användning har ofrånkomligen betydelse för hur vi bör se på dess användning idag. Idén om en judisk "ras" var en ren konstruktion som användes för att motivera förföljelsen av en religiös och kulturell grupp med grundlösa påståenden om biologisk undermålighet. Begreppet om en enhetlig svart "ras" konstruerades för att legitimera slavhandeln, och dess närmare utformning anpassades för att kunna legitimera slavägarnas övergrepp. Den idag gängse indelningen av mänskligheten i "raser" är alltså inte bara biologiskt ohållbar, utan dessutom från början konstruerad för att främja övergrepp och förföljelser.

Naturligtvis måste vi tala om de sociala gruppindelningar som kallas "raser", inte minst i diskussioner om rasförföljelse och rasdiskriminering. Men detta kan och måste göras utan att man godkänner den felaktiga föreställningen att rasbegreppet beskriver biologiska skillnader mellan människor.

Sven Ove Hansson

Noter

1. Alan R. Templeton (2013) "Biological races in humans", *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences* 44(3): 262-271.
2. Templeton 2013.
3. Templeton 2013. Detta konstaterades redan av år 1945 av Ashley Montagu i klassikern *Man's most dangerous myth. The fallacy of race*. Andra upplagan. Columbia University Press 1945, ss 218-235.
4. Neil Gotanda (2011) "The racialization of Islam in American law", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 637(1): 184-195.
5. Nina G. Jablonski och George Chaplin (2000) "The evolution of human skin coloration", *Journal of Human Evolution* 39:57-106.
6. Inigo Olalde m. fl. (2014) "Derived immune and ancestral pigmentation alleles in a 7,000-year-old Mesolithic European", *Nature* 507(7491): 225-228.
7. Jablonski och Chaplin 2000.
8. Templeton 2013.
9. Joseph L. Graves (2005) *The emperor's new clothes: Biological theories of race at the millennium*. Rutgers University Press, s. 20.
10. Frank M Snowden (1983) *Before Color Prejudice: The Ancient View of Blacks*. Harvard University Press.
11. Montagu 1945, ss. 10-11 och 19-21. Charles Hirschman (2004) "The Origins and Demise of the Concept of Race", *Population and Development Review* 30(3): 385-415.
12. S.J. Micheletti m.fl. (2020) "Genetic Consequences of the Transatlantic Slave Trade in the Americas", *The American Journal of Human Genetics* 107:1-13.